

ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİNDE KONSTRÜKTİVİZM TEORİSİ - AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE ÜZERİNE BİR İNCELEME

*Murat ERCAN¹
Nuray ALTINDAĞ²*

Özet

Konstrüktivizmin 1990'lı yıllarla birlikte uluslararası ilişkiler alanında ortaya çıktığı görülmektedir. Pozitivist teorilerle Post-pozitivist teoriler arasında konumlandırılan Konstrüktivizm, uluslararası ilişkilerin sosyal yanına yaptığı vurgu ile ön plana çıkmaktadır. Uluslararası sistemin temel yapılarının maddi olmaktan çok sosyal olduğunu ileri süren Konstrüktivizm, normatif olanın maddi yapılar üzerindeki önceliğini savunmaktadır. Bu çalışmada öncelikle Konstrüktivizmin tarihi gelişimden bahsedilecek, ardından teorisinin dayandığı temel ilkelere ve varsayımlara yer verilecektir. Teorinin temsilcileri olarak kabul edilen bilim adamlarının yorumlarına da değinildikten sonra karşılıklı eleştiriler ele alınacaktır. Ardından uluslararası ilişkilerin temel teorileri ile Avrupa Birliği'ni açıklamadaki konumlarına yer verilecektir. Son olarak Avrupa Birliği ve Türkiye'den örneklerle Konstrüktivizm teorisini pratik olarak incelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Konstrüktivizm, Normatif yapılar, Maddi Yapılar, Avrupa Birliği, Türkiye

Jel Kodları: F53, N24, N40, N44

CONSTRUCTIVIST THEORY IN INTERNATIONAL RELATIONS - A STUDY ON EUROPEAN UNION AND TURKEY

Abstract

Constructivism appears to have emerged in the field of international relations in the 1990s. Constructivism, which is positioned between positivist theories and post-positivist theories, comes to the fore with its emphasis on the social side of international relations. Constructivism, which argues that the basic structures of the international system are social rather than material, defends the priority of the normative over material structures. In this study, first of all, the historical development of Constructivism will be mentioned, then the basic principles and assumptions on which the theory is based will be given. After mentioning the comments of scientists who are accepted as representatives of the theory, mutual criticisms will be discussed. Then, the basic theories of international relations and their positions in explaining the European Union will be given. Finally, the theory of Constructivism will be tried to be examined practically with examples from the European Union and Turkey.

Key Words: Constructivism, Normative Structures, Material Structures, European Union, Turkey

KONSTRÜKTİVİZMİN DÜŞÜNSEL TARİHİ VE TEMELLERİ

Uluslararası ilişkiler disiplini, alandaki teorik yaklaşımların çokluğu sebebiyle oldukça zengin bir içeriğe sahiptir. Bu teoriler her ne kadar evrensel nitelikte olsalar da; zaman ve mekandan bağımsız olamamaları, belli dönemlerde bazı teorilerin diğerlerine kıyasla daha fazla rağbet görmesini mümkün hale getirmektedir. Teorilerin niteliksel çokluğu, gelişmelerinin açıklanmasına ve tasnifine ilişkin bazı çalışmalara sebep olmuştur. “Büyük Tartışmalar” yaklaşımı da uluslararası ilişkiler teorilerinin gelişimini kronolojik perspektifle inceleyen bir yaklaşımdır.

Büyük tartışmalar bakış açısıyla, uluslararası ilişkiler teorilerini üç büyük tartışma olarak tasnif etmek mümkündür. Bu tasnifte “birinci büyük tartışma”, 1940'lı yıllarda barışın nasıl sağlanacağı sorusu etrafında, İdealizm ve Realizm arasında gerçekleşmiş; insan doğasını ‘kötü’ gören, aynı zamanda uluslararası sistemi güç ve çıkar mücadelesine vurgu yaparak açıklamaya çalışan Realizmin üstünlüğü ile sonuçlanmıştır. “İkinci büyük tartışma” 1950 ve 1960'lı yıllarda geleneksel realistler ve davranışçılar arasında yaşanmıştır. Uluslararası ilişkiler teorilerinin nasıl bilimsel bir temele oturtulması gerektiğine yönelik olan bu tartışma sonrasında, doğa bilimlerindeki bilimsel metodların sosyal bilimlere de uygulanabileceğini varsayan Pozitivizm hakim teori haline gelmiştir. “Üçüncü büyük tartışma” ise 1980'li yıllardan itibaren teorilerin geçerliliğinin sorgulanarak, alternatif bakış açılarının geliştirilmesi çerçevesinde gerçekleşmiştir. Bu çalışmanın konusu olan Konstrüktivist uluslararası ilişkiler yaklaşımlarının da Pozitivistler ve Post-pozitivistler arasında sürdürülen bu tartışma döneminde ortaya çıktığını söylemek mümkündür (Kaya, 2008: 87).

¹ Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, muratercan@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1315-9200

² Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Doktora Programı, altindag.nuray@gmail.com, ORCID: 0000 0001 5323 1011

Soğuk Savaş son bulduğunda, uluslararası ilişkiler disiplininde temel olarak Rasyonalist (Realist ve Liberal) teoriler varlığını sürdürmektedir. Ancak bu teoriler Soğuk Savaş'ın biteceğini öngörememeleri ve devletler arası gruplaşmanın sürekli devam edeceğini iddia etmeleri sebebiyle, dönemin küresel değişimlerini açıklamada son derece başarısız olmuşlardır. Başka bir deyişle Rasyonalist teoriler ne Sovyetler Birliği'nin yıkılabileceğini ne de Soğuk Savaş'ın biteceğini tahmin edebilmiştir. Temel teorilerin, devletlerin sadece egemenlik, güç ve çıkarlarına vurgu yapmaları sebebiyle uğradıkları bu başarısızlık; fikirlere ve normlara da önem veren Konstrüktivizmin uluslararası ilişkiler disiplininde etkin olmaya başlamasına sebep olmuştur. Uluslararası ilişkiler sisteminin değişmez olmadığının anlaşılmasıyla artan bir yönelim kazanan Konstrüktivizm, disiplin içinde nispeten yeni teoriler arasında sayılmakta, hatta kimi zaman teoriden ziyade bir yaklaşım veya farklı bir bakış açısı olarak da değerlendirilmektedir (Karacasulu, 2012: 111-112).

İlk olarak sosyoloji alanında ortaya çıkan Konstrüktivizm, Nicholas Onuf'un "A World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations" ve Friedrich Kratochwill'in "Rules, Norms and Decisions" başlıklı eserleri ile ilk kez uluslararası ilişkiler yaklaşımı ile değerlendirilmiştir. Konstrüktivist uluslararası ilişkiler teorisi ile özdeşleşen Alexander Wendt ise, teorinin temel eserleri sayılan "Anarchy is What States Make of it: The Social Construction of Power Politics" başlıklı makalesini 1992'de, "Social Theory of International Politics" kitabını ise 1999'da tamamlamıştır. Ayrıca John Ruggie ve Richard Ashley de 1980'li yıllarda Konstrüktivizmin kavramsal ve teorik gelişimine büyük katkı sağlamıştır.

Günümüzde Konstrüktivistler arasında analiz düzeyi, benimsenen epistemolojik ve ontolojik yaklaşımlar açısından farklılıklar olduğu için tek bir Konstrüktivist bakış açısından bahsetmek mümkün olmasa da (Kaya, 2008: 93) ortak varsayımları uluslararası ilişkiler sisteminin teorik alanında oldukça geniş bir yer tutmaktadır.

Konstrüktivistler devlet davranışlarının belirlenmesinde sadece anarşi ve gücün kullanılmasının yetersiz olduğunu düşünerek, fikirler ve normlar gibi sosyal faktörlerin de bu konuda önemli etkiye sahip olduğunu savunmuşlardır. Konstrüktivist teorisyenlerin özellikle kimlik ile çıkar arasındaki ilişkiyi incelemeleri ve fikirlerin çıkarları nasıl etkilediğini araştırmaları, kimlik kavramının bu teoride önemli bir yer tutmasına sebep olmuştur.

Konstrüktivistler de tıpkı Realistler gibi devletlerin uluslararası sistemin temel aktörleri olduğunu kabul etmektedirler. Fakat Konstrüktivistlere göre devletlerin çıkarları, yapının devletlere dışarıdan empoze ettiği bir durum değil, devletlerin etkileşim sonucu tanımlayarak yapılandırdıkları yeni kimliklerinin sonucu olarak ortaya çıkar. Öyle ki bu yaklaşım da Konstrüktivistleri yapı ve aktörlerin birbirleriyle ilişkili ve birbirlerine bağlı olgular olduğu sonucuna götürmektedir. Başka bir deyişle Konstrüktivistler, diğer teorilerden farklı olarak, uluslararası sistem yapısının hayatta kalmaya çalışan rasyonel aktörlerin 'istemeyerek' yarattıkları bir kavram olarak açıklanmasını reddederek, yapı ve aktörlerin birbirlerini karşılıklı yarattıklarını; dolayısıyla birini açıklamadan diğerini açıklamanın imkânsız olduğunu savunmaktadırlar (Bozdağlıoğlu, 2007: 151).

Konstrüktivizme göre, iyi fikir ve normlar olduğu gibi kötü fikir ve normlar da vardır. Tüm bu fikir ve normlar bütün aktörlerin çıkarlarının çatıştığı, her birinin bir diğerinin karşısında bulunduğu bir uluslararası sistemi yaratabileceği gibi, işbirliği ve dayanışmanın ön plana çıktığı, sistemin inşası da mümkündür. Bu açıdan değerlendirildiğinde Konstrüktivizmde temel konu İdealizmin algıladığı gibi, dünyanın nasıl olması gerektiği değil, tıpkı Realizmde olduğu gibi dünyanın nasıl olduğudur. Yani, Konstrüktivizm dünyayı en az Realizm ve Marksizm kadar realist bir bakış açısıyla değerlendirmektedir. Konstrüktivizmin asil odağı insan doğasının iyiliği veya kötülüğü ya da sistemin çatışmaya mı işbirliğine mi yatkın olduğu değil, bunların nasıl inşaa edildiğidir (Balci, 2007: 268). Konstrüktivizme göre sistem, devletler birbirlerini negatif olarak tanımladıklarında tıpkı Realist yaklaşımda olduğu gibi anarşik, pozitif olarak tanımladıklarında ise kolektif güvenliğe dair nitelikler kazanacaktır.

Wendt'e göre fikirler kategorisi çok geniş bir alanı kapsamakta ve ortaklaşa sahip olunan bilgi olarak tanımlanmaktadır. Ona göre sistem içinde çok sayıda aktör tarafından kabul edilen bu fikirler sosyal yapıyı oluşturmaktadır. Bilgi ise bir aktörün 'doğru' olarak algıladığı inançlardan oluşmaktadır ve sosyal olarak inşaa edilmektedir. Bir aktör diğer bir aktör ile etkileşime geçtiğinde özel olarak sahip olduğu bilgi paylaşılan bilgi haline gelerek sosyal yapının oluşmasını sağlamaktadır. Böylelikle Konstrüktivizmde yapı Neorealizmde olduğu gibi kapasitelerin dağılımı yani maddi unsurlar üzerinden değil, bilginin ve inançların dağılımı yani sosyal unsurlar üzerinden tanımlanmaktadır (Wendt, 1999 :140) (Bozdağlıoğlu, 2007: 130-131).

KONSTRÜKTİVİZMİN ULUSLARARASI SİSTEME BAKIŞI VE TEMEL VARSAYIMLARI

Uluslararası Sistemin Yapısı Açısından

Wendt'in geliştirdiği sosyal yapı devletlerin kimlik ve çıkarlarında meydana gelmekte ve bu yapı ona göre sadece maddi kapasitelerden değil, aynı zamanda sosyal ilişkilerden oluşmaktadır. Sosyal yapıyı oluşturan; paylaşılan bilgi, maddi kaynaklar ve uygulamalar ise aktörlerin ilişkilerini belirlemede büyük roller üstlenmektedir. İlişkilerin çatışmacı veya işbirlikçi özellikler kazanması da bu öğeler tarafından tayin edilmektedir. Yani devletler anarşik bir sistem içindelerse bu yapının değil sürecin bir sonucudur (Bozdağlıoğlu, 2007: 150). Eğer devletler arası etkileşim olumsuz nitelikler taşıyorsa, devletlerin bencil kimlik edinmeleri söz konusu olacak ve dolayısıyla sistem Realist teorinin öngördüğü gibi şekillenecektir. Bu etkileşimin aktörler tarafından pozitif yönde değerlendirilmesi ise işbirliği ve kolektif algıları beraberinde getirecektir (Bozdağlıoğlu, 2012: 134)

Wendt'e göre uluslararası sistemin yapısı maddi değil sosyaldir. Bu sosyal yapı ise aktörlerin çıkarlarını belirlemektedir. Realizmin temel varsayımları ile çelişmeyen bu yaklaşım, uluslararası politikanın temelde devlet davranışları sonucu belirlendiğini, devletlerin rasyonel aktörler olarak görülebileceğini, devletlerin birbirlerinin niyetlerinden tam olarak emin olamayacaklarını ve dolayısıyla bu yapının anarşik özellikler taşıyabileceğini kabul etmektedir. Fakat Konstrüktivistler sistemin hem maddi hem de kültürel öğeler içerdiğini ve kültürel yapıların maddi yapılara kıyasla daha yüksek bir önceliğe sahip olduğunu savunmaktadırlar. Çünkü onlara göre aktörlerin hareketlerini nesnelere taşıdığı anlam belirlemektedir. Bir başka deyişle öznel yapılar, maddi yapılara anlam veren oluşumlardır. Böylelikle öznel arası kimlik tanımlamaları uluslararası politikayı açıklamak ve anlamlandırmak için hat safhada önem kazanmaktadır. Öyle ki bu kimlik tanımlamaları, aktörlerin hem kendilerini hem de diğerlerini tanımlama yöntemi olduğu için, hem herhangi bir durumda kim olduklarını hem de ortak anlayış ve beklentilerden oluşan sosyal yapıyı belirleyerek, sistem içindeki konumlarına dair bilişsel yapıları da ortaya çıkarmaktadır (Bozdağlıoğlu, 2012: 129-130).

Konstrüktivist teoride maddi kaynaklar veya kapasiteler sosyaldir ve devletler davranışlarını diğer aktörlerin kendileri için ifade ettiği anlamlara göre şekillendirirler. Devletler düşman olarak algıladıkları aktörlere karşı farklı, dost olarak algıladıkları aktörlere karşı farklı politikalar geliştirirler. Bu yaklaşım ise Konstrüktivizme, bir devletin sahip olduğu nükleer kapasitenin tehdit olarak algılanmasına rağmen, diğer bir devletin aynı özelliklere sahip kapasitesinin tehdit olarak algılanmamasının gerekçelerini açıklama ve anlamlandırma olanağı tanımaktadır. Çünkü Konstrüktivistler bu kapasitelere kimin sahip olduğu sorusuyla ilgilendikleri için; dostların sahip olduğu maddi kapasitelerle düşmanların sahip olduğu maddi kapasiteleri son derece farklı değerlendirmektedir (Bozdağlıoğlu, 2007: 153).

Neorealist yaklaşımın öncüsü sayılan Kenneth Waltz, uluslararası yapıyı anarşi ve askeri gücün dağılımı ile ilişkilendirerek, yapının devlet davranışları üzerindeki etkisinin kısıtlayıcı doğrultuda olacağını savunmuştur. Ona göre yapının tanımı materyalisttir. Amil (agent) veya aktör olarak yalnızca devlet kabul edilmiş, günümüzdeki birçok teorinin aksine devlet dışı aktörlere yer verilmemiştir. Oysa ki Konstrüktivistlere göre yapı, aynı zamanda normlar, kurallar ve inançlarla tanımlanmaktadır. Yani yapı hem materyal hem de normatif yapıları bir arada barındırmaktadır. Bu normlar, kurumlar, kurallar ve sosyal uygulamalar bilinmeden yapının devlet davranışlarını kısıtlayıp kısıtlamayacağı hakkında hükme varmak doğru değildir. Aktörlerin normatif yapıyı hem inşaa edip hem de değiştirebilmeleri sebebiyle bu yapı içinde oldukça yüksek etkiye sahiptirler. Temel uluslararası ilişkiler teorilerine göre anarşi, egemenlik, çıkar, kimlik gibi kavramların yapısı değişmez kabul edilirken, Konstrüktivistler bu kavramların sosyal ilişkiler ve paylaşılan anlamlar ile yapılandırılmaları sebebiyle değişebileceğini savunmaktadırlar (Karacasulu, 2012: 122).

Kimlik, Güç ve Çıkarlar Açısından

Konstrüktivistler de tıpkı Rayonalistler gibi güç ve çıkarlara önem vermişlerdir. Ancak bu noktada Rasyonalistlerden ayrıldıkları yer, gücü ele alış biçimleridir. Konstrüktivizmde gücün tanımı genişletilerek materyal özelliklerinin yanına düşünsel özellikler de eklenmiş ve gücün hangi çıkarlar için kullanılacağına önem verilmiştir. Konstrüktivizme göre uluslararası sistem içindeki aktörler sistemin normlarını benimseyerek içselleştirirler. Böylece, normlar kimliğin bir parçası olur ve dolayısıyla çıkarların şekillenmesinde önemli roller üstlenirler. Konstrüktivistler aktörlerin kendi kimliklerine uygun politikalar düzenlediklerini ve çıkarların da yine kimlikler tarafından belirlendiğini savunmaları sebebiyle, aktörlerin davranışlarının kimlik ve çıkarlar tarafından tayin edildiği sonucuna ulaşmaktadırlar. Bu yaklaşım da normların Konstrüktivistler tarafından hem düzenleyici hem de kurucu olarak nitelendirilmelerinin sebebini ortaya çıkarmaktadır. Çıkarların değişebilmesi ise güvenlik konusunda ele alabileceğimiz düşman, tehdit,

anarşi gibi kavramların da Konstruktivizm açısından değişebileceğini göstermektedir. (Karacasulu, 2012: 123 ve Karacasulu ve Uzgören, 2006: 27-48).

Konstruktivistlere göre devletin çıkarlarını oluşturan kimlik devlet davranışlarının arkasında yatan en önemli faktördür. Kimlik, aktörü tıpkı bir birey gibi inşa eden ve sadece o aktörün kendine özgü özelliklerinden oluşan örgütsel/kişisel kimlikten ve aktörün sistemin diğer öğeleri ile ilişkilerinde kendisine yüklediği anlamlar bütünü olarak tanımlanabilecek sosyal kimlikten oluşmaktadır.

Konstruktivistler aktörlerin tek bir örgüt kimliğine sahip olduklarını savunmakta ve iç politikada oluşturulduğu düşüncesinden hareketle sistemik teori içinde bu kimliğe yer verilemeyeceğini dile getirmişlerdir. Bu sebeple Konstruktivist teoride önemli görülen sosyal kimlik ve bu kimliğin nasıl inşa edildiği olmuştur.

Aktörlerin karşılıklı etkileşim içinde bulunduğu her durumda sosyal bir kimlik geliştirdikleri varsayımı, bir aktörün birden fazla sosyal kimliğe sahip olması sonucunu doğurmaktadır. Nasıl ki birey kendini farklı etkileşimleri sonucu erkek, eş, baba, öğretmen vs. olarak farklı şekillerde tanımlıyorsa; devletler de tıpkı bireyler gibi farklı etkileşimleri sonucu farklı kimlikler belirlemektedir (Bozdağlıoğlu, 2012: 133).

Kimliklerin, çıkarlar üzerine ve dolayısıyla devletlerin dış politikadaki hareketlerinde son derece önemli olduğunun kabul edilmesi, Wendt tarafından kimlik ve çıkarların devletler arası ilişkilerde dışsal olduğunun reddedilerek, içsellığe vurgu yapılmasına sebep olmuştur. Wendt'e göre aktörlerin kimlik ve çıkarları sadece birbirleriyle etkileşim halinde oldukları süreçler sonrasında oluşmaktadır. Yine bu kimlik ve çıkarlar tarafından oluşturulan yapı da aktörler arasındaki etkileşim sonucunda karşılıklı olarak atfedilen anlamlardan oluşmaktadır (Bozdağlıoğlu, 2012: 134).

DİĞER TEORİLER KARŞISINDA KONSTRÜKTİVİZM

Konstruktivizmin Diğer Teorilerden Farkları

Konstruktivizmin, Realist ve Neorealist yaklaşımlardan ayrıldığı temel nokta, uluslararası sistemde anarşinin zorunlu olmadığı yönündeki iddiasında yatmaktadır. Konstruktivizm birçok yaklaşım tarafından doğal olarak var olduğu kabul edilen olguların, insan eliyle gerçekleştirildiğini/ inşa edildiğini varsaymaktadır.

Realist ve Neorealist teorinin uluslararası sistemin doğasına yönelik varsayımları eşliğinde, tüm aktörlerin kendi çıkarlarını gözeterek diğerlerinin karşısında duracağı ve dolayısıyla sistemin anarşik yapısının kaçınılmaz olduğu sonucuna ulaşmalarına, Konstruktivizm tarafından büyük bir farklılık getirilmiştir. Alexander Wendt, "Anarch is What States Make of It" başlıklı makalesinde, uluslararası sistemdeki anarşinin de insan eliyle yaratıldığını ve bu sebeple değiştirilebileceğini dile getirmiştir (Wendt, 1992: 394-395). Bir başka deyişle Wendt, Realist yaklaşımların iddia ettiği gibi devletlerin sürekli güvenlik ikilemine düşmelerine sebep olacak ilişkiler içinde olmayabileceğini, karşılıklı etkileşim sonrasında oluşan algılarla işbirliğine dayalı bir sistemin de inşa edilebileceğini savunmuştur.

Realizm ve Konstruktivizm arasındaki bir diğer fark da 'yapı' konusunda karşımıza çıkmaktadır. Konstruktivizm yapının yalnızca sahip olunan silahlar gibi maddi kapasitelerden oluşmadığını, sosyal yapıların bu maddi kaynakların yanında paylaşılan bilgiyi ve uygulanan politikaları da içerdiğini ifade etmektedir (Balcı ve İnat, 2007: 270). Konstruktivizm, Rasyonalist yaklaşımların 'rasyonel davranış tezini' reddederek, 'normlara uygunluğu' kabul eder ve devlet davranışlarının diğer aktörler ile tüm uluslararası sistem tarafından büyük ölçüde kabul edilen normlarda ters düşmeyeceğini iddia eder (Wendt, 1992: 417).

Normlara uygun davranış mantığı, Konstruktivizmde devletlerin dış politikaları ile normlar arasında temel bağlantıyı oluşturmaktadır. Dış politikada bağımsız değişkenler olarak kabul edilen bu normlar içinde, daha çok aktörün benimsediği ve devletin kendi davranışının uygunluğunu net bir şekilde ölçebildiği normların dış politika üzerine etkisinin daha yüksek olduğu savunulmaktadır. Ayrıca Konstruktivizme göre bu normlar düzenleyici değil, inşa edicidir. Örneğin; düzenleyici bir kural olarak ele alabileceğimiz trafik kuralları olmasa da trafik bir şekilde işler. Oysa nasıl ki satranç oyununda kurallar, hem oyunu hem de oyuncuların rollerini inşa ediyor ve bu kurallar olmadan oyun da oynanamıyorsa; normlar da Konstruktivizme göre hem sistemi hem de aktörlerin davranışlarını belirlemektedir (Balcı ve İnat, 2007: 272).

Neorealist ve Neoliberal teorilerin dış politika analizlerinde güç ve çıkar kavramlarına vurgu yapılırken, Konstruktivist anlayışta vurgu normlara yapılmaktadır. Neorealist teoride normlara uygun davranışların gerekçesi, bu normları dayatanların gücüne, Neoliberal teoride ise normun çıkarlara uygunluğu ile ifade edilirken; Konstruktivizm her iki anlayışa da karşı çıkmaktadır. Konstruktivizme göre normlar, çıkarlara

göre şekillenmezler, aksine çıkarlar normlara göre tanımlanırlar. Normlar düzenleyici etkilerinin yanında, hedefleri meşrulaştırma özellikleri ile aktörlerin çıkarlarını şekillendirerek inşaacı bir etkiye de sahip olurlar.

Normların dış politikaya etkisi ise, iki düzeyde gerçekleşen sosyalleşme süreci sayesinde gerçekleşir. Birincisi; karar verme yetki sahiplerinin uluslararası normları benimsedikleri 'transnasyonel sosyalleşme', ikincisi ise kendi ülkelerindeki normları benimsedikleri 'toplumsal sosyalleşme' süreçleridir. Konstrüktivist teoride normların transnasyonel ya da toplumsal olması önemli değildir. Ancak, bir norm hem toplumsal hem de uluslararası temellere sahipse, dış politikada daha büyük bir etkiye sahip olacaktır. Normlar konusunda Konstrüktivizmin getirdiği en önemli yaklaşımlardan biri de, bu normların değişebileceğine yapılan vurgudur (Balcı ve İnat, 2007: 274).

Rasyonalist teorilerle Konstrüktivizm arasında benimsenen ontolojik yaklaşımlar açısından da farklılıklar bulunmaktadır. Bireysellik, topluma yönelik açıklamalarını birbirinden bağımsız aktörlerin arasındaki etkileşime dayandırmaktadır. Oysa Konstrüktivist teorinin de içinde yer aldığı bütüncül yaklaşımda yapının da aktörler üzerine etkisi savunulmakta, yapı ile aktörün karşılıklı olarak etkileşimlerini ve birbirlerini yine karşılıklı olarak yapılandırdıklarına vurgu yapılmaktadır.

Epistemolojik farklar açısından ise Konstrüktivizm, uluslararası politikaya 'anlamlandırma' amacıyla yaklaşırken, Rasyonalistler 'açıklayıcı' bir amaç edinmişlerdir. Bir başka deyişle, Rasyonalistler uluslararası aktörlere ve bu aktörlerin davranışlarına dışarıdan bakarak tüm sistemi belli kurallar eşliğinde açıklamaya çalışmaktadırlar. Oysa Konstrüktivizm, aktör hareketlerinin kurucu nitelikler de taşıdığını savunarak, uluslararası sistemin anlaşılması için aktörlere içeriden bakılması gerektiği görüşündedir.

Aktör davranışlarının farklı mantıklar gözetilerek sergilenebileceği göz önüne alındığında da Konstrüktivizm, uygunluk mantığı içinde kendine yer bulmaktadır. Uygunluk mantığı ise aktörlerin normlara ve kurallara uyacağını varsayarak, kimliklerine uygun olan normların tercih edileceğini savunmaktadır. Bir başka deyişle, uygunluk mantığında, aktörlerin sosyal olarak inşa edilmiş kurallara, normlara, uygulamalara ve kimliklerine uygun hareket ettikleri varsayılmaktadır. Sonuç mantığıyla uluslararası sisteme bakıldığında aktörlerin, değişmeyen tercihleri doğrultusundaki çıkarlarını maksimize etme istekleri sebebiyle egoist ve çıkarıcı oldukları düşünülmektedir (Karacasulu, 2012: 119).

Konstrüktivizm Tarafından Diğer Teorilere Getirilen Eleştiriler ve Konstrüktivizm Eleştirileri

Konstrüktivistlere göre Neorealistlerin sosyal anlamları hiçe sayarak salt maddi kapasiteye önem vermeleri uluslararası istemdeki birçok olayı açıklamada yetersiz kalmalarına sebep olmaktadır. Örneğin; bu yaklaşımlar İngiltere'nin sahip olduğu füzeler ile Sovyetlerin sahip olduğu füzelerin Amerika için neden farklı derecede tehlike arz ettiğini anlamlandıramaz (Wendt, 1992: 397). Wendt'e göre, Neorealizmin öncüsü kabul edilen Kenneth Waltz, yapıyı sadece anarşi, maddi güç ve bu gücün dağılımı ile tanımladığı için devlet davranışlarını açıklamada başarısız olmaktadır. Wendt'e göre Waltz'ın siyasi yapı tanımından hareketle, iki devletin dost mu düşman mı olacağı, birbirlerinin egemenliklerini tanıyıp tanımayacakları ya da statükocu olup olmayacakları gibi, öngörüye dair unsurlar içeren konularda hükme varmak mümkün değildir (Bozdağlıoğlu, 2012: 128).

Neorealizmin yapının oluşmasından sonra bir güç haline gelerek devlet davranışlarını sınırlandırdığı görüşüne de Konstrüktivizm tarafından büyük eleştiriler gelmiştir. Çünkü bu yaklaşıma göre devletlerin yapı üzerinde hiçbir etkisi olmadığı kabul edildiği için devletlerin kimlik ve çıkarlarının devletler arası etkileşimde dışsal olduğu savunulmaktadır. Oysa Konstrüktivizme göre yapı, rasyonel ve bencil aktörlerin hayatta kalma mücadeleleri sonucunda sistem dışı ürettikleri bir 'yan ürün' değildir. Yapı, aktör eylemlerinin bir aracıdır ve prensipte bu eylemlerin sonucu olarak değişebilir. Herhangi bir davranış sosyal yapının bir bölümünü bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde dönüştürebilme veya yeniden üretebilme yetisine sahiptir (Bozdağlıoğlu, 2012: 131).

Neorealizme yöneltilen diğer eleştirinin konusu ise kimlik ve çıkarların oluşumu üzerinedir. Neorealizm yapıya dair tanımında devletleri bencil kimlik ve çıkar edinmeye zorlamaktadır ve teoriye göre aksi olursa devletlerin hayatta kalmaları mümkün değildir. Böylelikle Neorealist teoride kimlik ve çıkarların oluşumu devletler arası ilişkilere dışsal nitelikte değerlendirilmektedir. Oysa Konstrüktivizmin kimlik ve çıkarları daha önce de belirtildiği gibi devletler arası ilişkilere içseldir. Ayrıca bir aktörün etkileşim sonucu belirlenen birden fazla sosyal kimliği oluşmaktadır. Fakat Neorealistler devlet kimliğini sadece egemen, çıkarıcı ve güç peşinde koşan olarak tanımlamışlardır (Bozdağlıoğlu, 2012: 132) Konstrüktivistler sistemin değişimi konusundaki bakış açıları sebebiyle de Neorealistleri eleştirmişlerdir. Çünkü, Neorealizmde sistemin değişimi güç dağılımındaki değişim ile belirlenen sistemik değişime dayandırılırken, Konstrüktivizmde normların değişmesi sonucu oluşan kültürel değişime vurgu yapılmaktadır.

Konstrüktivistler de tıpkı Realistler gibi devletlerin bencil kimlik edinebileceklerini ve bu sebeple çıkarlarını bencilce tanımlayabileceklerini kabul ederler. Ancak, Konstrüktivizmin bu konuda Realizme yönelttiği eleştirisi, Realistlerin bu durumu sabit kabul etmeleri ve değişmesinin mümkün olmayacağını iddia etmelerinden kaynaklanmaktadır. Halbuki Konstrüktivizmde aktörler arası etkileşim sonucu ortaya çıkan farklı çıkarların şekillendirdiği farklı davranışlar sisteme dair değişiklikleri de beraberinde getirecektir (Bozdağlıoğlu, 2012: 134).

Daha önce de değinildiği gibi Konstrüktivizmde kimlik ve çıkarların sistemik etkileşim sonucu oluştuğu savunulmuştur. Fakat aktörlerin birbirleriyle temas kurmasına sebep olan etkileşim öncesi faktörler Konstrüktivistler tarafından görmezden gelinmiş ve devlet motivasyonları hakkında hiçbir şey söylenmemiştir. Bu durum diğer teoriler tarafından eleştirilmiş ve Konstrüktivizmin en önemli açığı bu faktörleri göz ardı edişinde bulunmuştur (Bozdağlıoğlu, 2012: 136).

ÖRNEKLERLE KONSTRÜKTİVİZM

Avrupa Birliği'nin Konstrüktivizm ve Diğer Ana Teoriler Eşliğinde İncelenmesi

Avrupa Birliği'nin Realist ve Neorealist Teori Varsayımlarıyla Değerlendirilmesi

Devleti uluslararası ilişkilerin temel aktörü olarak kabul ederek uluslararası ilişkileri ve uluslararası politikayı devletler arasındaki mücadele süreci olarak gören Realizm askeri ve güvenlik konularına öncelik verir ve güç Realist teoride uluslararası ilişkileri anlamada en temel kavramdır (Arı, 2013: 138-141). Her şeyden önce uluslararası sistemde devlet dışı aktörlerin varlığını reddederek, sadece devletleri aktör olarak kabul eden Realizmde Avrupa Birliğini tanımlamak bile pek mümkün değildir.

Realistler uluslararası yapıdaki anarşik durumdan hareketle uluslararası işbirliği konusunda karamsar bir tutum izledikleri, devletlerin en önemli temel itici gücünün hayatta kalmaya devam ederek egemenliklerini sürdürmek istemeleri varsayımları ile Avrupa bütünleşmesini açıklamada yeterli yaklaşımlara sahip değildir (Hill ve Smith, 2011: 28).

Realizmin güç kavramı ile de Avrupa bütünleşmesini açıklamak ise mümkün değildir. Çünkü, Realizm uluslararası istikrarın sağlanması ve anlaşmazlıkların çözülmesini gücün kullanımı ile ilişkilendirilmektedir. Realizme göre sürekli kapasitelerini arttırma güdüsüyle hareket eden devletler, kapasiteleri ölçüsünde diğer devletleri de egemenlikleri altına almaya çalışırlar ki bu varsayım da Avrupa bütünleşmesi ile neredeyse tam ters bir yönü işaret etmektedir. Realizmin savaş ve çatışmayı her zaman olağan bir durum olarak kabul etmesi, Avrupa devletlerinin ortak değerler çerçevesinde bir çatı altında toplanma başarısını açıklayamaz. Üye devletlerin bazı politikalarda kendi yetkilerinden vazgeçerek söz konusu alanlarda yetkiyi Avrupa Birliği kurumlarına devretmiş olmaları da Realizme göre mümkün değildir. Çünkü, Realizm devletlerin kendi yetkileri konusunda asla taviz vermeyeceklerini savunmaktadır.

Avrupa Birliği Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası da Realizm ile neredeyse bütünüyle ters düşmektedir. Üye devletlerin, üyelikleri akabinde bu politikaya dair yükümlülükleri doğmaktadır. Oysa Klasik Realist görüş özellikle güvenlik konusunda devletlerin böylesi yükümlülükler altına girmeyi kabul edeceklerini öngörememiştir. Avrupa Birliği'nin başlangıcından bugüne kadar geçirdiği tüm aşamaları ve başarıları göz ardı edilip sadece ekonomik bir işbirliği olarak bakılsa bile Realist Teori bütünleşmeyi açıklayamayacağı görülmektedir.

Realizmin çağdaş düzenlenişi olarak tanımlanabilecek Neorealizmi savunan Kenneth Waltz ve Robert Gilpin gibi düşünürlerse devlet dışındaki şirketler, örgütler ve benzeri türden aktörlerin varlığını kabul etmişler ancak, etkilerinin hala çok sınırlı olduğunu varsayımlardır (Sözmezoğlu, 2005: 554). Oysa Avrupa Birliği'nin üye devletler üzerine gerek uluslararası ve gerekse de iç politikadaki etkisi oldukça yüksektir. Bu sebeple Neorealist yaklaşım da Avrupa Birliği'ni açıklamak ve anlamlandırmak konusunda başarısız olmaktadır. Avrupa Birliği Maastricht Kriterleri ile üye devletlere belli standartlara uyma yükümlülüğü vermektedir; ki bu kriterler devletlerin iç politikalarında bazı değişiklikler yapmalarına, bu doğrultuda reform süreçlerine giderek yasal düzenlemeler getirmelerine sebep olmaktadır. Söz konusu süreçler birliğin iç politikadaki etkisinin de oldukça yüksek olduğunun bir kanıtıdır. Bu süreci ise Neorealist teoriyle açıklamak mümkün değildir.

Avrupa Birliği'nin İşlevselcilik ve Yeni-İşlevselcilik Varsayımlarıyla Değerlendirilmesi

Realist teoriler rekabet, çatışma ve çıkarlara odaklanırken Savaş sonrası Avrupa'da uluslararası ilişkiler literatürüne giren İşlevselcilik, iş birliğine vurgu yapmaktadır. Özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrasında bu tür felaketlerin tekrar yaşanmaması için, uluslararası örgütlenmelere başvurulmasının önemine dikkat

çeken İdealist teoriden etkilenen David Mitrany'nin 1943'te yayımlanan "A Working Peace System" başlıklı kitabı, uluslararası bir topluluk oluşturulmaya yönelik girişimlerin önemini vurgulamaktadır. Söz konusu iş birliği geliştirilebilirse, işlevsel bir gelişmeyle bütün uluslararası sisteme yayılacak ve bu yolla devletlerin egemenlikleri aşarak kalıcı bir barış sağlanabilecektir (Erol, 2007: 19-20). Bu açıdan değerlendirildiğinde İşlevselcilik, Realist teoriyle karşılaştırıldığında Avrupa Birliği'ni açıklamakta daha başarılı bir teoridir. Ayrıca İşlevselciliğin uluslararası örgütlenmeleri kendi başlarına bir amaç değil, insan ihtiyaçlarının emrettiği öncelikleri ele almanın aracı olarak görmesi ve işlevlerini günün gerekliliklerine göre değiştirmeleri gerektiği yaklaşımı, Avrupa Birliği'nin ekonomik alandan başlayarak geçirdiği evrimi açıklayabilmek için de iyi bir araç olarak kullanılabilir özelliktedir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD'de ortaya atılan Yeni-işlevselcilik ise Avrupa'da yaşanan gelişmelerden etkilenmiş ve bu sebeple Avrupa Bütünleşmesinin hem teori hem de pratik kısmı ile birlikte ilerlemiştir. Yeni-işlevselciliğe göre demokrasi rejimine sahip ülkeler kendilerini bölgesel bir gücün baskısı altında hissedecek ve yaşanan çelişkiden kurtulmanın yolunu, yarattıkları bölgesel organizasyona daha fazla yetki vermekte bulacaklardır (Mercan, 2011: 69). Bu açıdan değerlendirildiğinde Yeni-işlevselcilik Avrupa Birliği üye devletlerinin yetki devrini bir mantık çerçevesine oturtmaya çalışmıştır. Ancak, üyelerin baskı altında kaldıkları argümanı birçok açıdan çok da doğru değildir. Günümüz uluslararası sistemi değerlendirildiğinde devletlerin kendi istek ve rızaları ile Avrupa Birliği üyelik başvurusunda buldukları unutulmamalıdır. Devletler birlik üyeliğini kendi iç ve dış politikalarının bir gerekliliği olarak görebilirler ancak, bunu sadece sistemin ya da bütünleşmenin baskısı olarak görmek bir yanlıdır.

Yeni-işlevselciliğin, İşlevselcilikten en önemli farkı ekonomik, sosyal ve siyasi alanları birbirinden ayırmamasıdır. Bu yaklaşıma göre aktörlerin kazanç beklentileri olduğu sürece bütünleşme daha çok alana yayılmaya devam edecektir. Yeni-işlevselcilikte bu ilerleme 'spill over' yani 'yayıma etkisi' olarak karşımıza çıkmakta ve günümüzde Avrupa Birliği'nin teorik açıdan incelenmesinde bu terim oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Avrupa Birliği'nin ilk olarak ekonomik amaçlar üzerine kurulu temelleri zamanla sosyal ve son olarak politik alanlara da sıçramıştır. Yeni-işlevselciliğin bu yaklaşımı birliğin açıklanması için oldukça fonksiyoneldir ancak, Avrupa Birliği'nin özellikle son dönemlerde yaşadığı anayasallaşma sorununu açıklamada maalesef bu teori de başarısız olmaktadır. Çünkü Yeni-işlevselciliğin varsayımları tam olarak izlendiği takdirde siyasal bütünleşme için çok büyük önem taşıyan anayasallaşma sürecinin de sorunsuz olarak tamamlanması beklenir. Oysa bugün Avrupa Birliği kurucu üyelerinin bile söz konusu anayasallaşma sürecini veto ettiklerini görmekteyiz. Dolayısıyla Yeni-işlevselcilik Avrupa Birliği'nin neden bir anayasallaşma problemi yaşadığı sorusuna cevap verememektedir.

Avrupa Birliği'nin Liberal Teorilerin Varsayımlarıyla Değerlendirilmesi

Uluslararası Liberalizm teorisinde devlet dışı kurumlar da aktör olarak kabul edilmekte ve uluslararası çatışma ile işbirliği uluslararası ekonomik etkileşimler devletlerin tercihleri olarak görülmektedir. Demokrasinin barışı teşvik ettiği görüşü üzerinde durulmakta ve iç politikadaki değişikliklerin ulusal güvelliği ve dolayısıyla dış politikayı etkilediği savunulmaktadır. Her ne kadar Avrupa Birliği gibi kurumları aktör olarak görse de Liberalizmin temel varsayımları ekonomi odaklı olduğu için Avrupa bütünleşmesini açıklamada yetersiz kalmaktadır. Ancak Neo-liberallere göre devletleri işbirliğine zorlayan etkenler, işbirliği yapmamalarını gerektiren etkenlere göre daha ağır basmaktadır. Bu yaklaşım Avrupa Birliği ile ilişkilendirildiğinde devletlerin üyelik istekleri anlamlandırılabilir ancak teori yine de Avrupa Birliği'ni bütünüyle açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Çünkü, birliğin ekonomik alanların çok daha ötesine geçmiş bir işbirliği ağı mevcuttur.

Neo-liberaller devletler arasında özellikle ekonomik konularda karşılıklı bağımlılığın arttığını ve devletlerin gücün askeri boyutundan ziyade ekonomik boyutuna önem vermeye başladıklarını dolayısıyla ekonomik konularda işbirliği çabalarının daha yoğun ve daha başarılı olacağını savunmaktadırlar (Özen ve Bozdağhoğlu, 2004: 63). Bu yaklaşım ise Avrupa Birliği'nde ekonomik konulardaki başarının politik alanlardaki başarılarından daha yüksek olmasının sebeplerini açıklamada işlevsel bir araç olarak kullanılabilir özelliktedir.

Liberal Hükümetlerarasıcılık, genişleme hareketinin rasyonel tercihlerle eylemde bulunan hükümetler arasındaki müzakerelerin ve oybirliği ile alınan kararların sonucunda gerçekleştiği görüşüne dayanmaktadır (Mercan, 2011: 69-72). Bu görüş Avrupa Birliği için değerlendirildiğindeyse, birlik içindeki kararlarda hükümeti elinde bulunduranların yetkileri de göz önüne alınırsa, bütünleşme süreci için yanlış bir doğrultuda olduğunu söylemek mümkün değildir.

Liberal Hükümetlerarasıcılık Orta ve Doğu Avrupa genişlemesini, geliştirdiği 'pazarlık teorisi' bağlamında açıklamaya çalışmış ve üye ülkelerin Avrupa Birliği pazarına ya da sermayesine bağımlı olmalarına vurgu yapmıştır (Mercan, 2011: 69-72). Bu bakış açısına göre bütünleşme ancak üye devletlerin hükümetlerinin

çıkarlarını geliştirmesi durumunda mümkün hale gelmektedir (Caşın ve Özgöker, 2008: 90). Her ne kadar bu ekonomik ilişkiler anlamlı olsa da Avrupa bütünleşmesini sadece bu değerlerle açıklamaya çalışmak, Avrupa Birliği'nin diğer alanlardaki başarılarının görmezden gelinmesini ve dolayısıyla fazlaca basite indirgenmesi anlamına gelecektir.

Avrupa Birliği'nin Konstrüktivist Teori Varsayımlarıyla Değerlendirilmesi

Bu çalışmanın da daha önce üzerinde durduğu varsayımlarıyla Konstrüktivizm, Avrupa Birliği genişleme sürecini materyal çıkarlar, davranışlar üzerinden değil, ilgili aktörlerin değer ve normların şekillendirdiği tutum ve davranışları ile sosyal etkileşimlerden doğan sosyal öğrenme temelinde açıklamaya çalışmaktadır. Fakat materyal çıkarların da tamamen yok sayılmamış olması Avrupa Birliği'ni açıklayarak anlamlandırmak konusunda teoriye hem maddi hem de normatif değerler üzerinden yorum yapabileme imkanı vererek, bu anlamda güçlenmesine yardımcı olmaktadır. Ortak kültür, ortak tarih, Avrupa Kimliği, demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı, piyasa ekonomisinin varlığı gibi değer ve normlar AB ülkelerinin, genişleme sürecini değerlendirmelerinde temel çıkış noktalarını oluşturarak teoriye birliğin ulaştığı birçok alanda hareket serbestliği de tanımaktadır. Diğer temel uluslararası ilişkiler teorilerinin Avrupa Birliğini açıklamadaki yetersizliklerine nazaran Konstrüktivizm bu konuda oldukça başarılı argümanlara sahiptir. Bu sebeple birliğin gerek oluşumunda bugüne geçirdiği evrim ve gerekse de başarıları ile karşılaştığı problemleri teorik olarak ele almak için kullanılabilir en doğru teori konstrüktivizmdir.

Konstrüktivist Bakış Açısıyla Türkiye'nin Bosna ve Kosova Politikalarının Değerlendirilmesi

Sovyetler Birliği ile komşu olması ve Doğu Bloğu ülkelerine yakın bir coğrafyada bulunması, Türkiye'nin Soğuk Savaş yılları boyunca Batı ittifakı içinde olmasında önemli bir rol oynamıştır. Sovyet tehdidinin olmadığı yeni sistemde Türkiye'nin nasıl bir rol oynayacağı, dış politikasını nasıl belirleyeceği gerek ülke içinde gerekse uluslararası platformlarda sıklıkla gündeme gelen bir konu olmuştur. Nitekim ABD'nin ünlü araştırma kuruluşlarından RAND Corporation tarafından yayımlanan 'Turkey's New Geopolitics from the Balkans to Western China' başlıklı kitapta, Türkiye'nin bölgesel bir güç olduğu savunulmuş, ardından Sovyetlerin dağılması sonrasında ortaya çıkan koşullarda Türkiye'nin artan önemi vurgulanmıştır (Demirtaş, 2012: 153).

Bu dönemde Türkiye dış politikasında ortaya çıkan belirsiz konunun yanı sıra iç politikasında da, etnik ayrılcılık ve İslamcı siyasi akımların güçlenmesi gibi ciddi iki sorunla da karşı karşıya kalmıştır. Bosna Savaşı'nın ilk yıllarında Türkiye'de İslam'ın siyasallaşması ciddi bir sorun olarak görülmezken, özellikle savaşın son iki yılına tekabül eden 1994 ve 1995'te yapılan seçimlerle birlikte konu Türkiye'de daha çok tartışılmaya başlanmıştır.

Bosna'nın coğrafi konumu ve çatışmaların öngörülebilir gelecekte Türkiye'ye sığramasının pek muhtemel görülmemesi dikkate alındığında, Bosna'da ortaya çıkan savaşın en azından kısa ya da orta vadede doğrudan Türkiye'nin güvenliğini tehdit edebilecek bir durumda olmadığı hükmüne varmak mümkündür. Bu sebeple Türkiye'nin izlediği Bosna politikası, daha çok askeri ve stratejik çıkarları kapsayan 'sert politika' konuları değil, kimlik kaygıları ve göç sorunu gibi daha çok 'yumuşak politika' nezdinde değerlendirilebilecek konulardır. Nitekim Bosna'da çatışmalar başladığında İslam Konferansı Örgütü dönem başkanı olan Türkiye, amaçları doğrultusunda, örgütü olağanüstü toplantıya çağırması ve Birleşmiş Milletler'den, Sırp saldırılarının durdurulması için gerekli önlemlerin alınmasını istemiştir. 1992'de gerçekleşen Balkan Konferansı'nın ABD'nin pek rızası olmasa da gerçekleştirilmesi, Türkiye'nin gerekli gördüğü durumlarda önemli bir ortak olarak gördüğü ABD'ye rağmen farklı politikalar izleyebileceğini göstermesi açısından da önemli bir gelişmedir (Demirtaş, 2012: 163). Türkiye'nin Bosna politikasını etkileyen önemli faktörlerden biri de, savaşın kurbanı olarak görülen Boşnaklarla olan bağıdır. Bu anlamda Müslüman Boşnaklar da her fırsatta Osmanlı mirasını vurgulamıştır (Demirtaş, 2012: 166).

Türkiye bir yandan İslam dünyasını harekete geçirmek için İslam Konferansı Örgütünü kullanmış, diğer yandan da BM, NATO ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı gibi kurumlara başvurarak Batılı devletlerin dikkatini Bosna'ya çekmeye çalışmıştır. Aynı zamanda bölge ülkeleriyle koordinasyona önem verilmiş ve Balkan Konferansı'nın toplanmasına öncülük edilmiştir. Yani Türkiye, Bosna politikasını oldukça aktif ve öncü bir şekilde geliştirmiştir. Hatta bu politikaların, 1974'teki Kıbrıs Meselesi'nden sonra en aktif politika olduğu bile belirtilmiştir (Demirtaş, 2012: 168).

Bosna Savaşı'nın gerçekleştiği dönemde bir yandan Kürt milliyetçiliği ve artan PKK saldırıları, öte yandan köktendinci akımların giderek güçlenmesi Türkiye'nin 1990'larda iç politikada oldukça yoğun bir gündeme sahip olduğunun göstergesidir. Rasyonel uluslararası ilişkiler teorilerine göre, uluslararası sistemdeki rolü değişime uğrayan ve yoğun iç sorunlara sahip bir ülkenin dış politikada böylesine aktif bir rol oynaması mümkün görülmemektedir. Bu nedenle güç temelli kuramların Türkiye'nin tutumunu açıklamada yetersiz

kaldığını ve Konstrüktivizmin bu konuda etkili bir teori olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü Konstrüktivizm devlet kimliğinin, hem ulusal çıkarlar algılamalarında hem de dış politika uygulamalarındaki önemine vurgu yapmaktadır.

Kosova ve Bosna'nın Yugoslavya Federasyonu içindeki yasal statülerinin, kültürel, tarihi ve dinsel özellikleri açısından Türkiye'ye olan bağlılıklarının ve Türk azınlık barındırmalarına dair farklılıkları, Türkiye'nin Kosova ve Bosna politikasını aynı şekilde değerlendirmemesine sebep olmuştur (Demirtaş, 2012: 173-174).

Türkiye Kosova Arnavutlarının hamillliğini üstlenmemiş ve bağımsızlık taleplerine destek vermekten çekinmişti. Kosova'yı bir iç çatışma olarak algılamıştır. Bosna ve Kosova politikaları arasındaki önemli bir fark da Kosova'daki olaylar başladığında Türkiye'nin bölgesel veya uluslararası kuruluşlar aracılığıyla doğrudan askeri müdahale çağrısında bulunmaktan kaçınmasıdır.

Kosova sorunu ile Türkiye'nin Kürt meselesi arasında bir benzerlik kurulmaya çalışıldığında, Realist ve Neorealist teoriler açısından Ankara'nın Kosova meselesinde önemli bir rol oynaması beklenebilir üstelik aynı teorilerle Türkiye'nin neden daha sonra NATO müdahalesine aktif destek kararı aldığı sorusunu cevaplamak da mümkün değildir. Oysa Kosova meselesini Türkiye'nin Batılı devlet kimliği ve normlara uyma gereksinimi ile dolayısıyla Konstrüktivizm teorisiyle açıklamak mümkündür (Demirtaş, 2012: 184-185).

SONUÇ

Teorik anlamdaki zenginliği, uluslararası ilişkiler disiplinde belli dönemlerde bazı teorilerin diğerlerine kıyasla daha fazla rağbet görmesini mümkün hale getirmiştir. Soğuk Savaş'ın son bulması ve diğer teorilerin yeni uluslararası sistemi açıklamada yetersiz oluşları Konstrüktivizme olan ilginin artmasına sebep olmuştur.

Ağırlıklı olarak normatif olanın maddi yapılar üzerindeki önceliğini savunan, uluslararası sistemin oluşumunda sosyal yapılara güçlü bir vurgu yapan Konstrüktivizm analizlerinde kimlik, kültür, söylem gibi fiktörel unsurlara da yer vermektedir. Bu yaklaşımları, aynı zamanda uluslararası yapı, anarşi, güvenlik ve egemenlik gibi temel kavramların da sosyal bir mantık ve özneler arası anlamlandırma yoluyla ele alınmasını mümkün hale getirmektedir. Özellikle Rasyonel teorilere getirilen eleştirileriyle ön plana çıkan Konstrüktivizm, eksiklikleri de içinde barındırmakla beraber oldukça etkin bir teoridir. Nitekim bu çalışmada Avrupa Birliği diğer teorilerin ve Konstrüktivizmin varsayımları eşliğinde incelenmeye çalışılmış ve söz konusu teorisinin Avrupa bütünlüğünü anlamlandırmak için en sağlıklı yaklaşım olduğu savunulmuştur. Ayrıca çalışmada verilen Türkiye'nin Bosna ve Kosova politikalarına dair örneklerle de Konstrüktivizmin diğer teoriler karşısındaki güçlü pozisyonu kanıtlanmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- Alexander Wendt, *Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics*, International Organization, 46, pp 391-425
- Alexander Went, *Social Theory of International Politics*, Cambridge Studies in International Relations, Cambridge Press, USA, 1999
- Aslı Erol, *Yeni İşlevselcilik Işığında Avrupa Bütünlüğü*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007
- Birgül Demirtaş, *Türkiye'nin Bosna ve Kosova'ya Yönelik Politikaları: İnşacı Kuram Açısından Bir İnceleme*, Tayyar Arı(der.), *Uluslararası İlişkilerde Postmodern Analizler-1 Kimlik, Kültür, Güvenlik ve Dış Politika*, MKM Yayıncılık, Bursa, Nisan 2012
- Birgül Demirtaş, *Türkiye'nin Bosna ve Kosova'ya Yönelik Politikaları: İnşacı Kuram Açısından Bir İnceleme*, *Uluslararası İlişkilerde Postmodern Analizler-1 Kimlik, Kültür, Güvenlik ve Dış Politika*, MKM Yayıncılık, Bursa, Nisan 2012
- Christopher Hill, Michael Smith, *International Relations and the European Union*, Oxford Press, Second Edition, 2011
- Faruk Sönmezoglu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, Der Yayınları 4. Basım, İstanbul 2005

- John Mc Cormic, Understanding the European Union, Palgrave Macmillan, 4th edition 2008
- Kemal İnat, Ali Balcı, Dış Politika: 'Geleneksl'den Post-Modern'e Teorik Perspektifler', Zeynep Dağı, Uluslararası Politikayı Anlamak 'Ulus-Devlet'ten Küreselleşmeye', Alfa Yayınları, İstanbul, 2007
- Mesut Hakkı Caşın, Uğur Özgöker, Avrupa Birliği'nin Siyasal ve Ekonomik Temelleri, Arion Yayınevi, İstanbul, 2008
- Micelle Cini & Nieves Pérez - Borragàn, European Union Politics, Oxford Press, 2013
- Nilüfer Karacasulu, Elif Uzgören, Explaining Social Constructivist Contributions to Security Studies, METU Conference on International Relations, June 14-15, Ankara, 2006
- Nilüfer Karacasulu, Uluslararası İlişkilerde İnşaatçılık Yaklaşımları, Tayyar Arı(der.), Uluslararası İlişkilerde Postmodern Analizler-1 Kimlik, Kültür, Güvenlik ve Dış Politika, MKM Yayıncılık, Bursa, Nisan 2012
- Sezgin Kaya, Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 63-3, 2008
- Sezgin Mercan, Siyasal Bütünleşme Kuramları Işığında Avrupa Bütünleşmesi, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt:10 No:1, 2011
- Tayyar Arı, Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma, Hegemonya, İşbirliği, MKM Yayıncılık, Bursa, 2013
- Yücel Bozdağlıoğlu, Çınar Özen, Liberalizmden Neoliberalizma Güç Olgusu ve Sistemik Bağımlılık, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt:1 Sayı 4, Kış 2004, s. 63
- Yücel Bozdağlıoğlu, Konstrüktivizm ve Rol Teorisi: Kimlik, Rol ve Dış Politika Analizi, Tayyar Arı(der.), Uluslararası İlişkilerde Postmodern Analizler-1 Kimlik, Kültür, Güvenlik ve Dış Politika, MKM Yayıncılık, Bursa, Nisan 2012
- Yücel Bozdağlıoğlu, Yapılandırmacı Yaklaşım (Konstrüktivizm), Haydar Çakmak (ed.), Uluslararası İlişkiler 'Giriş, Kavram ve Teoriler', Platin Basım Yayın Dağıtım, Ankara, 2007
- Zeynep Dağı, Uluslararası Politikayı Anlamak 'Ulus-Devlet'ten Küreselleşmeye', Alfa Yayınları, İstanbul, 2007.